MILLIY MEROS AKADEMIYASI
NATIONAL HERITAGE ACADEMY

MADANIYATSHUNOSLIK
VA NOMODDIY MADANIY MEROS
ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

“Asliyat — asl manba, asl qadriyat, asl meros”

ASLIYAT

ILMIY AXBOROTNOMASI
SCIENTIFIC BULLETIN
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК

Ilmiy-nazariy va ilmiy-amaliy jurnal

2026

1-JILD | 1-SON

ASLIYAT
Ilmiy axborotnomasi
https://ijacaes.uz/index.php/Asliyat/index

O‘ZBEK DORBOZLIK VA POLVONLIK SAN’ATINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI (FARG‘ONA VODIYSI MISOLIDA)

Ilxom Ibodov,
Madaniyatshunoslik va nomoddiy madaniy meros ilmiy-tadqiqot instituti katta ilmiy xodimi, tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: *Mazkur maqolada O‘zbek xalqining qadimiy an’anaviy tomosha va jismoniy madaniyat shakllaridan bo‘lgan dorbozlik hamda polvonlik san’atining tarixiy-madaniy ildizlari, Farg‘ona vodiysidagi o‘ziga xos rivojlanish xususiyatlari va zamonaviy istiqbollari tahlil qilinadi. Dorbozlikning xalq sayillari, to‘ylar, bayramlar va ommaviy tomosha tadbirlaridagi o‘rni, polvonlikning esa milliy kurash, marosim va mahalla madaniyati bilan bog‘liqligi yoritiladi. Farg‘ona vodiysida ushbu san’atlarning avloddan-avlodga ustoz-shogird an’anasi asosida o‘tib kelayotgani, shu bilan birga zamonaviy sharoitda ularni tizimli ravishda hujjatlashtirish, yoshlar orasida ommalashtirish, professional tayyorgarlik va xavfsizlik talablarini kuchaytirish zarurligi asoslanadi. Maqolada dorbozlik va polvonlikni milliy nomoddiy madaniy merosning tarkibiy qismi sifatida asrash, ta’lim, turizm, festival va zamonaviy media imkoniyatlaridan foydalanish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi.*

Kalit so‘zlar: *dorbozlik, polvonlik, milliy kurash, Farg‘ona vodiysi, nomoddiy madaniy meros, xalq tomosha san’ati, ustoz-shogird, an’anaviy sport, madaniy turizm, folklor, dorbozlik san’ati, madaniyat, milliy identitet, istiqbol, imkoniyat, rivojlanish, tarix, davr, tomosha, jasorat.*

Аннотация: *В данной статье анализируются историко-культурные истоки узбекского искусства дорбозлик (хождение по канату) и полвонлик (традиционная борьба), являющихся древними формами традиционного зрелищного искусства и физической культуры, а также особенности их развития в Ферганской долине и перспективы в современных условиях. Освещается роль дорбозлик в народных гуляниях, свадебных торжествах, праздниках и массовых зрелищных мероприятиях, а также связь полвонлик с национальной борьбой, обрядами и культурой махалли. Обосновывается, что в Ферганской долине данные виды искусства передаются из поколения в поколение на основе традиции «устоз-шогирд» (мастер–ученик). Вместе с тем подчеркивается необходимость их систематической документации в современных условиях, популяризации среди молодежи, совершенствования профессиональной подготовки исполнителей и усиления требований безопасности. В статье выдвигаются научно-практические предложения по сохранению дорбозлик и полвонлик как составных частей нематериального культурного наследия, а также по эффективному использованию возможностей образования, туризма, фестивалей и современных медиа.*

Ключевые слова: *дорбозлик, полвонлик, национальная борьба, Ферганская долина, нематериальное культурное наследие, народное зрелищное искусство, традиция «устоз-шогирд», традиционный спорт, культурный туризм, фольклор, искусство дорбозлик, культура, национальная идентичность, перспективы, возможности, развитие, история, период, зрелище, мужество.*

Abstract: *This article analyzes the historical and cultural roots of the Uzbek traditional arts of rope walking (dorbozlik) and wrestling (polvonlik), which represent ancient forms of traditional entertainment and physical culture, as well as their specific features of development in the Fergana Valley and their prospects in the modern era. The article highlights the role of rope walking in folk festivals, weddings, celebrations, and public entertainment events, as well as the connection of traditional wrestling with national wrestling, ceremonial practices, and mahalla community culture. It substantiates the fact that these arts have been transmitted from generation to generation in the Fergana Valley through the master-apprentice tradition, while emphasizing the need to systematically document them under modern conditions, popularize them among young people, and strengthen professional training and safety requirements. The article puts forward scientific and practical proposals for preserving rope walking and traditional wrestling as integral components of Uzbekistan's intangible cultural heritage and for utilizing opportunities in education, tourism, festivals, and modern media.*

Keywords: *rope walking, traditional wrestling, national wrestling, Fergana Valley, intangible cultural heritage, traditional performing arts, master-apprentice tradition, traditional sport, cultural tourism, folklore, rope-walking art, culture, national identity, prospects, opportunities, development, history, period, performance, courage.*

O‘zbek xalqining ko‘p asrlik madaniy merosi tarkibida insonning jismoniy kuchi, epchilligi, jasorati va mahoratini namoyish etishga asoslangan an’analar alohida o‘rin tutadi. Dorbozlik va polvonlik ana shunday qadimiy an’analar sirasiga kiradi. Ularning mohiyati faqatgina tomosha yoki sport musobaqasi bilan cheklanmaydi. Mazkur san’at shakllarida xalqning jasorat, mardlik, halollik, chaqqonlik, sabr-toqat va jamoaviylik haqidagi tasavvurlari ham mujassamdir.

Shu bilan birga, O‘zbek xalqining o‘tmishi uzoq tarixga borib taqaladi. O‘zbek dorbozlik san’ati turkiy xalqlarning uzoq tarixiga chuqur nazar tashlayga undaydi, sivilizatsion identitetni teran anglashga yordam beradi. Dorbozlik san’ati uzoq silsilaviy yo‘ldan bugungi kungacha yetib keldi. Bu davr ichida xalqning ham moddiy, ham ma’naviy madaniyati jahon sivilizatsiyasining o‘lmas namunalariga aylandi. Shu sababli o‘zbek dorbozlik san’atida xalqona ruhiyat va madaniyat antropologiyasi o‘rganilishi etnosan’at ustalari va dorbozlarning etnodemokratik va etnosekulyar qarashlariga, munosabatlariga e’tibor qaratadi. Aytish kerakki, O‘zbek xalqining nomoddiy madaniy merosi asrlar osha ajdodlar tomonidan sayqallanib, xalqning bebaho mulki bo‘lish bilan bir qatorda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyatini rivojlantirishning muhim subyekti sifatida baholanadi. Zero, nomoddiy madaniy meros nafaqat insonni tarbiyalaydi va ulug‘laydi, balki unga tabiat va hayot go‘zalligini ham ochib beradi. Undagi mehr – muhabbat tuyg‘usiga bo‘lgan munosabatini oshiradi. Nemis dramaturgi Iogann Volfgang fon Gyote shunday deb yozadi: “Biz har qanday qobiliyatda yozilgan asarni – Ona hayotimizdagi faktlarni o‘rganishga ko‘maklashganligi uchun qadrlaymiz va e’zozlaymiz” [1].

Dorbozlik O‘zbekistonda an’anaviy tomosha san’ati sifatida shakllangan bo‘lib, UNESCO hujjatlarida u bayramlar, festivallar, yarmarkalar va to‘y marosimlari doirasida ijro etiladigan, baland arqonda turli murakkab harakatlarni bajarishga asoslangan san’at

turi sifatida tavsiflangan. UNESCO ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonning dorbozlik bo‘yicha 2015-yildagi nominatsiyasi Representative List uchun ko‘rib chiqilgan, biroq “referred” maqomida qolgan va ro‘yxatga kiritilmagan. Shu bilan birga, nominatsiya materiallarining o‘zida Farg‘ona vodiysi, xususan Qo‘qon va Andijon hududlaridagi dorbozlik guruhlari haqida ma’lumot va tasvirlar mavjudligi mazkur mintaqaning bu san’atdagi muhim o‘rnini ko‘rsatadi.

Polvonlik esa, avvalo, milliy kurash va unga bog‘liq an’analar orqali namoyon bo‘ladi. Tarixiy manbalarda kurashning xalq hayoti, to‘y va sayillar bilan uzviy bog‘langanligi qayd etiladi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham Farg‘ona vodiysida kurashning qadimiy an’analari mavjudligi, Dovon davlati hududida to‘y va sayillarda kurash musobaqalari o‘tkazilgani haqidagi ma’lumotlar keltiriladi.

Shu jihatdan Farg‘ona vodiysi dorbozlik va polvonlik san’atining tarixiy, etnografik hamda zamonaviy rivojlanish jarayonlarini o‘rganish uchun muhim hudud hisoblanadi.

O‘zbek milliy xalq o‘yinlari azaldan ajdodlarimiz madaniy hayotining ajralmas qismi sifatida e’zozlanib kelingan. Asrlar davomida xalqimiz ma’naviyatini boyitib, ongi, tafakkuri va his-tuyg‘ularini teranlashtirib kelgan milliy xalq o‘yinlarida insonning turmushi, mehnati, tajribasi, kurashi, jasurligi, epchilligi va mardligi kabi fazilatlari unda o‘z aksini topgan [2]. O‘zbek xalqining ko‘p asrlik nomoddiy madaniy merosida tomosha san’ati muhim o‘rin tutadi. Uning eng yorqin namunalaridan biri – bu dorbozlik san’ati bo‘lib, u xalqning badiiy-estetik qarashlari, dunyoqarashi va ijtimoiy hayoti bilan chambarchas bog‘langandir. O‘zbekistonda dorbozlik san’ati qadim tarixga egadir. Dorbozlik taxminan 2,5 ming yil avval sharqda paydo bo‘lgan. Ba’zi manbalar Amir Temur saroyida ajoyib dor o‘yinlari ko‘rsatilganini tasdiqlaydi [3].

Dorboz dor ustida yurish va balandlikda akrobatik mashqlar ko‘rsatishi avvaliga diniy-marosimiy tus kasb etgan bo‘lsa, keyinchalik asta-sekin xalq sayillari, to‘y va bayramlarda keng ommaviy tomosha san’ati sifatida shakllandi. Mazkur chiqishlar xalqning milliy dunyoqarashi, hayot falsafasi va ijtimoiy qadriyatlarini ifodalashda katta ahamiyat kasb etdi. Shu boisdan ham, dorbozlik san’ati xalq o‘yinlari sifatida o‘zbek madaniyatida nafaqat ko‘ngilochar vosita, balki tarbiyaviy ahamiyatga ham ega bo‘lgan nomoddiy meros sifatida qadrlanadi [4]. Shu tariqa, dorbozlik san’ati o‘zbek xalq tomosha san’ati tizimida mustaqil yo‘nalish sifatida shakllandi. Dorbozlik qadimiy sharq xalqlarida ramziy ma’noga ega bo‘lgan san’at turi sifatida shakllanib, asrlar davomida ustoz-shogird an’anasi orqali rivojlanib kelgan. Dorbozlarning chiqishlari xalq orasida “sahnali xalq tomoshalari” sifatida qadrlangan. Ular nafaqat jismoniy kuchi va mahoratini, balki xalqona donishmandlik, yumor va hazilni ham ifodalaganlar [5].

O‘zbek xalqining o‘tmishi uzoq tarixga borib taqaladi. O‘zbek dorbozlik san’ati turkiy xalqlarning uzoq tarixiga chuqur nazar tashlayga undaydi, sivilizatsion identitetni teran anglashga yordam beradi. Dorbozlik san’ati uzoq silsilaviy yo‘ldan bugungi kungacha yetib keldi. Bu davr ichida xalqning ham moddiy, ham ma’naviy madaniyati jahon sivilizatsiyasining o‘lmas namunalariga aylandi. Shu sababli, o‘zbek dorbozlik san’atida xalqona ruhiyat va madaniyat antropologiyasi o‘rganilishi etnosan’at ustalari va dorbozlarning etnodemokratik va etnosekulyar qarashlariga, munosabatlariga e’tibor qaratadi. Aytish kerakki, O‘zbek xalqining nomoddiy madaniy merosi asrlar osha ajdodlar

tomonidan sayqallanib, xalqning bebaho mulki bo‘lish bilan bir qatorda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyatini rivojlantirishning muhim subyekti sifatida baholanadi. Zero, nomoddiy madaniy meros nafaqat insonni tarbiyalaydi va ulug‘laydi, balki unga tabiat va hayot go‘zalligini ham ochib beradi. Undagi mehr – muhabbat tuyg‘usiga bo‘lgan munosabatini oshiradi. Nemis dramaturgi Iogann Volfgang fon Gyote shunday deb yozadi: “Biz har qanday qobiliyatda yozilgan asarni – Ona hayotimizdagi faktlarni o‘rganishga ko‘maklashganligi uchun qadrlaymiz va e’zozlaymiz”.

Bugungi globallashuv sharoitida nomoddiy an’analarni asrab-avaylash, ularni yoshlar tarbiyasida, madaniy turizmda va xalqaro miqyosda targ‘ib etishda dorbozlik san’atining o‘rni yanada ortib bormoqda. Dorbozlik san’ati nafaqat ko‘ngilochar tomosha, balki muvozanat falsafasi, jasorat, sabr-toqat va ruhiy bardoshlilik ramzi sifatida ham xalqimiz tafakkurida alohida o‘rin egallaydi. Shu sababli, mazkur mavzuni ilmiy asosda o‘rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Dorbozlik san’ati va dorbozlar xalq o‘yinlari O‘zbekiston xalqining qadimiy madaniy an’analari va tomosha san’atining yorqin namunalaridan biridir. Bu san’at turi asosan xalq sayillari, bayramlar, to‘y marosimlari va ommaviy yig‘inlarda namoyish etilib, xalqning ko‘ngilochar hayotida muhim o‘rin egallagan.

Xalq sayillari – dorbozlik san’atining rivojlanishida asosiy maktab vazifasini bajargan. Navro‘z, hosil bayramlari, to‘y va marosimlarda dorbozlarning chiqishlari xalq tomoshasining eng kutilgan qismi hisoblangan. Dor ustida bajarilgan mashqlar ko‘pincha xalq musiqasi, qo‘shiqlar va raqslar bilan uyg‘unlashgan. Dorbozlik san’ati Markaziy Osiyoda qadimdan mavjud bo‘lib, u turli jismoniy mahorat, jasorat va epchillikni talab qiluvchi san’at sifatida shakllangan. Bu o‘yinlarda xalqning urf-odatlari, ijtimoiy hayotdagi birdamlik va jamoaviylik ruhiyati ifodalanadi.

XX asrda o‘zbek dorbozlik san’atini yangi mazmunda rivojlantirishda va an’analarni davom ettirishda Asaka darbozlari sulolasining atoqli namoyandasi Toshkanboy Egamberdiyevning xizmati juda katta, XX asrning o‘rtalaridan boshlab o‘zbek dorbozlari repertuariga birmuncha o‘zgarishlar kiritildi. Muhofaza vositalaridan foydalanish natijasida dor ustida yangi, murakkab o‘yinlar ijro etila boshladi. Yakka kishi mashqlari bilan bir qatorda 2, 3, 4 kishi ijro etadigan mashqlar ko‘rsatiladigan bo‘ldi. Jumladan, ikki dorbozning bir-birini yelkasida yoki boshida turib dordan o‘tishi, obkashning ikki tomonida o‘tirgan dorbozlarni olib o‘tish, dorda o‘tirgan dorboz ustidan sakrab o‘tish, umbaloq oshish, yelkasi bilan dorga tiralib, oyoqni tepaga cho‘zish, ikki dorboz yelkasiga o‘rnatilgan taxta ko‘prikcha ustida tik turish va hokazo. Bu kabi murakkab o‘yinlar 1950–1970-yillar faoliyat ko‘rsatgan Shokirjon Toshkanboyev, Odamboy Ibrohimov, Usmonjon Nishonboyev, Ergash va Hakimjon Parpiyevlar, Qosim Abdullayev, Jo‘raxo‘ja Norxo‘jayev rahbarligidagi jamoalarda namoyish etilgan. Hozirgi kunda Yunusali G‘oziyev, Noibjon Hakimov, To‘lqin Boltaboyev, Ahadjon Murodov, Ahadjon Nabiyev, Anvar Mo‘ydinov rahbarligidagi jamoalar dorbozlik an’analarini davom ettirib kelmoqda.

Farg‘ona vodiysi qadimdan aholi zich yashaydigan, hunarmandchilik, savdo, dehqonchilik, xalq tomosha san’ati va marosim madaniyati rivojlangan hududlardan biri bo‘lib kelgan. Shu sababli bu yerda xalq sayillari, to‘ylar va boshqa ommaviy tadbirlar turli tomosha va musobaqalar bilan boyitilgan.

Dorbozlikning Farg‘ona vodiysidagi tarixiy mavqei UNESCO materiallarida ham yaqqol ko‘rinadi. Xususan, UNESCOning dorbozlikka bag‘ishlangan fotoarxivida Qo‘qon shahridagi minora bilan bog‘liq dorbozlik namoyishi hamda Andijon viloyati Paxtaobod tumanidagi “Madamin dorboz” guruhi tasvirlari mavjud. Bu ma’lumotlar vodiyning dorbozlik an’analarida muhim o‘rin egallaganini ko‘rsatadi.

Farg‘ona vodiysidagi dorbozlik an’analarining yana bir muhim jihati – jamoaviylikdir. Dorbozlik odatda bir kishining individual chiqishidan iborat bo‘lib qolmay, dorbozlar guruhi, sozandalar, qiziqchilar va boshqa ijrochilar ishtirokidagi yaxlit tomosha dasturi sifatida shakllangan. Bu esa dorbozlikni boshqa xalq tomosha san’atlari bilan bog‘lagan.

Polvonlik borasida ham Farg‘ona vodiysining o‘ziga xos maktabi mavjud. Tarixiy va zamonaviy manbalarda Farg‘ona hududidan yetishib chiqqan polvonlarning nomlari uchraydi. Jumladan, XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Ahmad polvon va Xo‘ja polvon kabi polvonlar nomi tilga olinadi. Zamonaviy davrda esa Farg‘ona viloyatida milliy kurash va belbog‘li kurash bo‘yicha turnirlarning o‘tkazilishi an’ananing davomiyligini ko‘rsatmoqda.

Shuningu chun ham aynan Farg‘ona vodiysida dorbozlik san’atini rivojlantirish va targ‘ibot qilish maqsadida muntazam ravishda dorbozlar ko‘rik tanlovi o‘tkazililib kelinadi. Markaziy Osiyoning turli hududlarida dorbozlik san’ati turli shakllarda rivojlangan: Farg‘ona vodiysida – musiqiy hamroh va badiiy ifodaga boy dorbozlik chiqishlari bilan mashhur bo‘lsa, Xorazmda – murakkab, xavfli va jasoratli mashqlar ijrosi bilan ajralib turgan. Buxoro va Samarqandda esa – diniy-marosimiy mazmun bilan bog‘langan chiqishlari bilan mashhur bo‘lgan bo‘lsa, Qozog‘iston va Qirg‘iziston hududlarida – ko‘proq chavandozlik va xalq o‘yinlari bilan uyg‘unlashgan shaklda namoyon bo‘lgan. Bu xilma-xillik dorbozlikning Markaziy Osiyo xalqlari madaniyatida keng tarqalganligini, turli hududiy xususiyatlarga ega ekanini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, dorbozlik san’ati Markaziy Osiyo xalqlarining boshqa xalqlar bilan madaniy aloqalarida ham muhim o‘rin tutadi. Davlatimiz rahbari rahnamoligida yurtimizning haqqoniy tarixini o‘rganish, nomoddiy madaniy merosimizni muhofaza qilish, ilmiy jihatdan chuqur o‘rganish va jahon miqyosida keng tanitishga katta e’tibor qaratildi. XIX asr oxirida va XX asr boshlari dorbozlar mustaqil jamoa sifatida faoliyat yurita boshlagan. Bunday jamoalar ko‘pincha to‘liq tarkibda sayillarga, shahar maydonlariga, yirik to‘ylarga taklif etilgan. Shu bilan birga, dorbozlik san’ati xalq san’atining professional san’at shakliga aylanib bordi. Dorbozlar chiqishlari ko‘pincha: arqon ustida yurish, turli akrobatik mashqlar, hazil-mutoyiba va qo‘shiq bilan uyg‘un namoyishlar, jangovar usullar va mahorat ko‘rsatish kabi elementlarni o‘z ichiga olgan [6].

Dorboz jamoalari nafaqat ichki hududlarda, balki Eron, Afg‘oniston, Hindiston va Rossiya hududlarida ham chiqishlar qilishgan. Masalan: O‘zbek dorbozlari o‘z san’atini dunyoning turli mamlakatlarida namoyish etmoqdalar. “O‘zbekdavlatsirk” respublika birlashmasining Olimjon, Tohir, Murod, Toshkanboyevlar rahbarligidagi “O‘zbekiston dorbozlari” jamoalari qadimda sirkning badiiy ifoda vositalari bilan boyitib kelmoqda va bundan tashqari Murod, Tohir va Behzod Toshkanboyevlar “Uch kishilik ustun” o‘yinini namoyish etib kelmoqdalar. Bu san’at turi Markaziy Osiyoni tashqarida ham tanituvchi

madaniy hodisa sifatida xizmat qiladi. Xalq tomosha san'atida dorbozlikning shakllanishi hozirgi kungacha ustoz-shogird an'anasi orqali davom etib kelayotgan san'at turi bo'lib, tajribali dorbozlar yoshlarni tayyorlab, ularga sahna madaniyati, muvozanatni saqlash va tomoshabinni jalb etish sirlariga o'rgatib kelmoqdalar.

O'zbekiston hududida ham qadimdan turli dor va dor osti o'yinlari mavjud bo'lgan va keng tarqalgan bo'lib, XIX asrning ikkinchi yarmida Farg'ona vodiysining Asaka va Quva shaharlari dorbozlik san'atining o'ziga xos markazlari mavjud bo'lgan. Bugungi kunda O'zbekistonda 40 dan ortiq dorbozlik guruhlari mavjud bo'lib, tajribali dorbozlar boshchiligidagi "Vodil chinori", "Madamin dorboz", "Andijon samosi", "Qo'qon minori", "Kosonsoy dorbozlari", "Chust dorbozlari" guruhlari samarali faoliyat yuritib kelmoqdalar. O'zbek dorbozlik san'atini rivojlantirish istiqbollarini bugungi kunda ta'lim tizimida dorbozlik san'atini yoshlar orasida rivojlantirish uchun uni maktabdan tashqari to'garaklar, madaniyat saroylari va sport maktablariga joriy etish lozim va bu orqali yoshlarimizning ijro mahoratini, sahna madaniyatini yuksaltirish, ularni milliy vatanparvarlik ruhida tarbiyalab, ularda mardlik, jasurlik, epchillik, sabr-toqat va ruhiy bardoshlilik fazilatlarini shakllantirishga erishish mumkin. Masalan, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan dorbozlik san'ati ana shunday tarbiyaviy ahamiyatga egadir.

Hozirgi kunda davlatimiz tomonidan dorbozlik san'atiga ham keng e'tibor qaratilib, bir qancha imkoniyatlar yaratib berilmoqda. Shu sababli ham ko'plab milliy dorbozlik san'atini rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan ilmiy-amaliy anjumanlar tashkil etilib, ulardan ko'zlangan asosiy maqsad ko'p ming yillik tarixga ega milliy dorbozlik va dor osti xalq tomosha san'atiga alohida e'tibor qaratish, respublikamizda faoliyat yuritayotgan dorbozlik jamoalari faoliyatini tahlil qilish, ularning texnik xavfsizligi, ijro mahorati, sahna madaniyatini yuksaltirish, tomosha dasturlarining g'oyaviy-badiiy saviyasini oshirish va milliy vatanparvarlik ruhida shakllantirish borasida amaliy-uslubiy yordam berish hamda ularni qo'llab-quvvatlashdan iboratdir.

O'zbek dorbozlik san'atining zamonaviy holati va uni rivojlantirish istiqbollari shulardan iboratki, yoshlar orasida dorbozlik san'atini ommalashtirish yo'llarini ilmiy tahlil qilish orqali zamonaviy texnologiyalarni qo'llash va shu orqali dorbozlik san'atini kengroq targ'ib qilish lozim. Shunday qilinsa bu soha kelajakda yosh iste'dodlar orasida ommalashib boradi. Shu bilan birga, tadqiqotchilar tomonidan xalq o'yinlariga doir manbalarni to'plash, o'rganish va qayta tiklash jarayonini izchil yo'lga qo'yish lozimdir. UNESCOning tavsiyalariga ko'ra, nomoddiy merosni saqlashning eng samarali yo'li uni ta'lim jarayoniga qo'shish hisoblanadi [7].

Turizm sohasida dorbozlik san'ati O'zbekiston turizm brendining bir qismi sifatida katta salohiyatga ega. Xalqaro festival va anjumanlarda dorbozlarning chiqishi milliy madaniyatni jahon sahnasida targ'ib qilish imkonini beradi. Misol uchun, Samarqandda o'tkazilgan "Sharq taronalari" festivali doirasida dorbozlarning chiqishi qatnashuvchilarda katta qiziqish uyg'otgan [8]. Madaniyat va san'atda dorbozlik elementlarini teatr, kino va zamonaviy media-loyihalarda ishlatish imkoniyati mavjud bo'lib, bu jarayon orqali ushbu an'anaviy san'atni yoshlar orasida yanada ommalashtirishga erishish mumkin. Hozirgi raqamli davrda dorbozlikni virtual va interaktiv shakllarda targ'ib qilish imkoniyatlari ham mavjud [9]. Sport sohasida dorbozlik mashqlari insonning jismoniy tayyorgarligi,

muvozanat va psixologik barqarorligini rivojlantiradi. Shu sababli, uni ekstremal sport turi sifatida ham qayta tiklash lozim bo‘ladi [10]. Dorbozlik san’atini rivojlantirishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari shulardan iboratki:

– dorboz ustozlari avlodining kamayib borishi;
– soha bo‘yicha professional ta’lim maktablarining yo‘qligi;
– texnik bazaning yetishmasligi;
– yoshlarning ommaviy madaniyat ta’sirida milliy san’atlarga qiziqishining susayishidir.

Shu bilan birga, muammolarni bartaraf etishda dorbozlik san’atida ustoz-shogird an’anasiga e’tibor berib, uni yanada rivojlantirish, avloddan avlodga o‘tib kelayotgan dorbozlar sulolalarini qo‘llab-quvvatlash yo‘li orqali ushbu sulola vakillarini saqlab qolish chora-tadbirlarini ko‘rish, bundan tashqari ta’lim muassasalarida dorbozlik san’ati sirlarini o‘rgatuvchi to‘garaklar tashkil etish lozim. Bu muammolarni bartaraf etishda davlat siyosati, nodavlat madaniy tashkilotlar va xalqaro hamkorlik alohida ahamiyat kasb etadi [11].

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, O‘zbek dorbozlik va polvonlik san’ati xalqimizning tarixiy xotirasi, jismoniy madaniyati va ma’naviy qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan noyob an’analar sirasiga kiradi. Farg‘ona vodiysi esa mazkur an’analar shakllangan va avloddan-avlodga yetib kelgan muhim madaniy hududlardan biridir. O‘zbek dorbozlik va polvonlik san’ati xalqimizning ko‘p asrlik tarixiy-madaniy merosi, milliy qadriyatlari va jismoniy tarbiya an’analarini o‘zida mujassam etgan noyob hodisalardan biridir. Farg‘ona vodiysi esa ushbu an’analar shakllangan, rivojlangan va avloddan-avlodga yetkazib kelinayotgan muhim hududlardan biri hisoblanadi. Dorbozlikda jasorat, chaqqonlik, muvozanat va mahorat namoyon bo‘lsa, polvonlikda jismoniy kuch bilan bir qatorda mardlik, halollik, sabr-toqat, raqibga hurmat va insoniy fazilatlar ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, dorbozlik va polvonlik an’analarining bugungi kundagi hayotiyligini ta’minlashda **ustoz-shogird tizimi** muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Biroq globallashuv, zamonaviy ko‘ngilochar madaniyatning kengayishi va an’anaviy bilimlarning og‘zaki tarzda saqlanishi natijasida ushbu san’at turlarining ayrim jihatlari yo‘qolib ketish xavfi mavjud. Shu sababli ularni ilmiy jihatdan o‘rganish, tarixiy manbalar va ijrochilar faoliyatini tizimli ravishda hujjatlashtirish, foto va video materiallarni raqamlashtirish dolzarb vazifalardan biridir.

Farg‘ona vodiysida dorbozlik va polvonlikni rivojlantirish uchun madaniyat muassasalari, ta’lim tashkilotlari, sport maktablari, mahalla va jamoat tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish maqsadga muvofiq. Yoshlarni ushbu san’at turlariga jalb etish, maxsus to‘garaklar tashkil qilish, tajribali ustalarni rag‘batlantirish hamda ustoz-shogird an’anasini zamonaviy pedagogik yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish muhim natijalar beradi.

Shuningdek, dorbozlik va polvonlikni **madaniy turizm, milliy festivallar va xalq sayillari** bilan bog‘lash ularning ommalashuvi va iqtisodiy barqarorligiga xizmat qilishi mumkin. Farg‘ona vodiysining tarixiy shaharlari va boy etnomadaniy muhiti mazkur san’atlarni sayyohlarga namoyish etish uchun keng imkoniyat yaratadi. Bunda

an’anaviylikni saqlash, ijrochilarning sha’ni va mehnatini qadrlash hamda dorbozlikda zamonaviy xavfsizlik talablariga qat’iy rioya qilish asosiy tamoyil bo‘lishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, **dorbozlik va polvonlikni rivojlantirish faqat ularni saqlab qolish emas, balki milliy madaniyatning zamonaviy hayotdagi faol davomiyligini ta’minlash** demakdir. Farg‘ona vodiysida ushbu san’atlarni ilmiy tadqiq etish, raqamlashtirish, ta’lim va turizm sohalari bilan integratsiyalash, yosh avlodga yetkazish hamda xalqaro miqyosda targ‘ib qilish orqali ularning kelajakdagi taraqqiyoti uchun mustahkam zamin yaratish mumkin. Mazkur jarayon, o‘z navbatida, yosh avlodda milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotira va madaniy merosga hurmat tuyg‘ularini yanada kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jovaqov Q. Dorbozlar Xalq o‘yinlari nomoddiy madaniy merosi // Yangi O‘zbekistonda kasb-hunar ta’limi: yoshlarni to‘g‘ri kasb tanlashga yo‘naltirish, ta’lim tizimini rivojlantirish jurnali. – 2022.

2. Meliboyev A. Milliy dorbozlik san’ati istiqbollari. – Toshkent: Hurriyat, 2015.

3. Qambarov A., Mannopov S., Najmetdinova M. O‘zbek san’ati tarixi. – Farg‘ona, 2021.

4. Karimov N. Traditional Folk Games and Performances in Uzbekistan. – Tashkent: Navruz, 2020.

5. Ahmedov A. Dorbozlik san’ati va xalq tomoshalari // Madaniy meros jurnali. – 2018-yil. – №2.

6. Qayumov Sh. O‘zbek xalq tomoshalari tarixi. – Toshkent: Fan, 2010-yil.

7. UNESCO. *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*. – Paris, 2003.

8. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. Sharq taronalari xalqaro festivali materiallari. – Samarqand, 2022.

9. Karimova N. *An’anaviy san’at va raqamli madaniyat integratsiyasi*. – Toshkent: O‘zMU nashriyoti, 2023.

10. Ismoilov J. *Sport madaniyatida ekstremal yo‘nalishlar*. – Farg‘ona, 2022.

11. Saidov U. *Madaniy meros va globalizatsiya jarayonlari*. – Toshkent: Universitet, 2021.